



e-ISSN: 2148-4899

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Pamukkale University Journal of Divinity Faculty

Bahar/Spring, 2021, 8 (1), 417-443

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞININ UZAKTAN KUR'AN ÖĞRETİMİ PROGRAMI
ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA (DENİZLİ ÖRNEĞİ)

A Qualitative Study on the Presidency of Religious Affairs' Distance Quran
Teaching Program (Denizli Sample)

Ali ÖNCÜ

Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Din Eğitimi Anabilim Dalı,
aoncu@pau.edu.tr Orcid No: 0000-0001-8033-0795 (Sorumlu Yazar)

Tuğba ONULUR

Yüksek Lisans Öğrencisi, Pamukkale Üniversitesi, İslami İlimler Enstitüsü, Din
Eğitimi Anabilim Dalı, tugba_1052@hotmail.com Orcid No: 0000-0001-9267-3859.

Makale Bilgisi / Article Information

| | |
|-------------------------------------|---------------------------------------|
| Makale Türü / Article Types: | Araştırma Makalesi / Research Article |
| Geliş Tarihi / Received: | 20/05/2021 |
| Kabul Tarihi / Accepted: | 20/06/2021 |
| Yayın Tarihi / Published: | 30/06/2021 |
| Cilt / Volume: | 8 |
| Sayı / Issue: | 1 |
| Sayfa / Pages: | 417-443 |

Atıf / Cite as: Öncü Ali & Onulur Tuğba. "Diyanet İşleri Başkanlığının Uzaktan Kur'an Öğretimi Programı Üzerine Nitel Bir Araştırma (Denizli Örneği)" [A Qualitative Study on the Presidency of Religious Affairs' Distance Quran Teaching Program (Denizli Sample)]. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi-Pamukkale University Journal of Divinity Faculty* 8/1 (2021), 417-443.

Doi No: <https://www.doi.org/10.17859/pauifd.945110>

İntihal / Plagiarism: Bu makale, *iThenticate* intihal tarama programı ile taranmıştır. Ayrıca iki hakem tarafından da incelenmiştir. / This article has been scanned with *iThenticate* plagiarism screening program. Also this article has been reviewed by two referees.

www.dergipark.gov.tr/pauifd



2148-4899

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (PAUİFD), 8 (1) 2021: 417-443
**DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞININ UZAKTAN KUR'AN ÖĞRETİMİ PROGRAMI
ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA (DENİZLİ ÖRNEĞİ)***

Ali ÖNCÜ**
Tuğba ONULUR***

Öz

Bu çalışmada Diyanet İşleri Başkanlığının yürüttüğü 28 Aralık 2020-21 Şubat 2021 tarihleri ve 11 Ocak 2021-7 Mart 2021 tarihleri arasında iki tur şeklinde gerçekleşen uzaktan Kur'an öğretimi programı incelenmiştir. Böyle bir araştırma yapılmasının nedeni, pandemi koşulları sebebiyle zorunluluktan ortaya çıkan bu programın devamlı hale getirilmesinin mümkün olup olmadığının araştırılmasıdır. Çalışmada nitel araştırma desenlerinden durum araştırması deseni kullanılmıştır. Bu çerçevede 2021 yılı Nisan ayı içerisinde Denizli İl Müftülüğüne bağlı olarak görev yapan on beş Kur'an Kursu öğreticisiyle derinlemesine mülakat yapılmıştır. Bu görüşmelerde katılımcılara uzaktan Kur'an öğretimi hakkındaki düşünceleri, süreçte karşılaştıkları sorunlar, uzaktan eğitim ile yüz yüze eğitim arasındaki farklar ile ilgili sorular yöneltilmiştir. Katılımcıların ifade ettiği görüşler içerik analizi yöntemiyle önce kodlanmış ardından kodlar arasındaki ilişkiler ve tutarlılık dikkate alınarak, uzaktan Kur'an öğretimi hakkında ortaya konulan olumlu ve olumsuz görüşler şeklinde iki temaya ayrılmıştır. Katılımcıların ifade etmiş olduğu düşünceler neticesinde uzaktan Kur'an öğretimi programının olumlu yönleri olarak; farklı öğrencilere ulaşma imkânının ortaya çıkması, esneklik, ders veren öğretici ile bire bir iletişim kurulması ve derse devamlılığın sağlanabilmesi gibi başlıklar tespit edilmiştir. Bu programlarda karşılaşılan problemler ise; teknolojidene kaynaklı sorunlar, sanal ortamdan kaynaklanan duygusal iletişimsizlik, materyal kullanımı ile ilgili problemler, mahremiyet ve dikkat dağınıklığı ile ilgili sıkıntılar şeklinde bulgulanmıştır. Sonuç olarak uzaktan Kur'an öğretiminde çeşitli teknik aksaklıklar meydana gelse de öğrencilere Kur'an öğretilmediği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu programın yüz yüze eğitim programlarına katılma imkânı bulamayanlar için bir alternatif olabileceği göz önüne alınmalı ve bu duruma yönelik geliştirme çalışmaları yapılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Uzaktan eğitim, Kur'an öğretimi, Pandemi, Kur'an Kursu, din eğitimi

**A Qualitative Study on the Presidency of Religious Affairs' Distance
Quran Teaching Program (Denizli Sample)**

Abstract

The Presidency of Religious Affairs' distant Qur'an teaching program, which took place in two rounds between 28 December 2020-21 February 2021 and 11 January 2021-7

* Makale Pamukkale Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırma ve Yayın Etiği Kurulunun 01-03-2021 tarih ve E. 25192 sayılı yazısı ile izin alınarak oluşturulmuştur.

** Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Din Eğitimi Anabilim Dalı, aoncu@pau.edu.tr Orcid No: 0000-0001-8033-0795 (Sorumlu Yazar).

*** Yüksek Lisans Öğrencisi, Pamukkale Üniversitesi, İslami İlimler Enstitüsü, Din Eğitimi Anabilim Dalı, tuğbaonulur@gmail.com Orcid No: 0000-0001-9267-3859.

March 2021, was examined in this study. The purpose of this research is to see if it is viable to sustain this program, which arose out of necessity due to the pandemic conditions. The case study design was used one of the qualitative research techniques in the study. In this context, fifteen Qur'an Course instructors deeply interviewed who were working under the Denizli Provincial Office of Mufti in April 2021. The participants in these interviews were asked about their ideas on teaching the Qur'an at a distance, the difficulties they encountered, and the contrasts between distance education and face-to-face education. The participants' opinions were first coded using the content analysis approach, and then separated into two themes as positive and negative ideas of distance Qur'an teaching, taking into account the relationships and consistency between the codes. Topics such as the ability to reach different students, flexibility, establishing one-on-one communication with the instructor, and ensuring continuity in the lesson were identified as positive aspects of the distance Qur'an teaching program which were defined with expressed by the participants. Issues observed with these programs include such as; technological problems, emotional lack of communication caused by the virtual world, difficulties with material use as well as privacy and distraction issues. As a result, it is established that learners can be taught the Qur'an due to the fact that there are numerous technological difficulties in educating the Qur'an from a distance. As a result, it should be recognized that this program could be an alternative for individuals who are unable to engage in face-to-face training programs, and development studies for this case should be conducted.

Keywords: Distance Learning, Quran teaching, pandemic, Quran course, religious education

Structured Abstract: Due to the epidemic and pandemic which have been going on all over the world for a long time, there have been major disruptions in education and training practices. These problems were tried to be prevented by the distance education process. Although distance education practices contributed to overcoming this process with the least damage, it was mostly evaluated as insufficient. Therefore, a negative perspective has emerged against distance education practices.

Undoubtedly, this perspective cannot be considered to cover all distance education practices. This compulsory situation brought with it some possibilities that were not realized before. In this study, the results of the practices of distance Quran education that emerged out of necessity during the pandemic period were examined and the meaning of this practice in the next period was evaluated.

The research was conducted within the framework of the case study design, which is one of the qualitative research designs. In this context, interviews were made with fifteen Quran Course educators working under Denizli Provincial Office of Mufti, and their experiences in this process were understood and interpreted. As a result of the interviews with the Quran Course instructors, the following topics were obtained as the positive aspects of the distance Quran practices:

1-The opportunity to reach different students: The most positive aspect of distance Quran education practices is that students who have not received Quran education before due to various reasons, have the opportunity to reach the education they want. The reasons why these people could not participate in face-to-face training before can be listed as working in working hours, the presence of small children or patients to be cared for at home, and some students having physical ailments that cannot leave the house.

2-Flexibility: One of the positive aspects of the practices of distance Quran education is flexible course hours make both students and educators comfortable in terms of time and space.

3-Opportunity to Communicate One-to-One with the Educator: There are numerous educational video materials on the internet. The most important feature that distinguishes the distance Quran education from these materials is that students can

realize their mistakes due to the feedback they receive from the educators during their Quran education practices and can correct these mistakes immediately.

4-Ensuring attendance to the course: Students have demonstrated a positive attitude towards attendance since they attended the classes from their homes during this period.

Because of the practices of distance Quran education is a new method and it emerged suddenly, some problems have arisen in this practice. We can list these problems under the topics as follows:

1-Problems related to the use of technology: The main problems encountered in the practices of distance Quran education are technology-related. The reasons such as not being able to synchronize, not being able to hear the readings of the students clearly, not being able to understand the pronunciation due to the fact that the sounds become mechanical, cause disruptions in education from time to time.

2-Emotional lack of communication arising from the virtual environment: One of the important problems that the educators emphasize is the emotional bonds that they think they cannot establish because of they cannot come face to face with the students. Because, according to many educators, an important part of the education process is face-to-face conversations with students. Since these conversations do not occur in distance education processes, sincere ties established in the classroom environment do not emerge, and this situation prevents the necessary emotional closeness.

3-Problems regarding the use of materials: Some of the educators state that they cannot use the materials they use in face-to-face trainings in online education and think that this situation affects them negatively.

4-Problems related to privacy and distraction: One of the educators stated that not being able to see the students properly during the lesson raised privacy concerns. The educator also states that since the students attend the classes in the evening, they leave the classes in order to meet some needs of the people at home.

In the study, a question was asked to the participants about the impact of the distance education process on the workload. Some of the trainers stated that this situation creates an extra workload for them. However, this workload mostly does not bother them. Some participants state that this situation does not create an extra workload.

In the section where distance Quran education practices and face-to-face Quran teaching were compared in terms of efficiency, it was revealed that there was no difference in terms of productivity. The duration of the participants' learning to read the Quran was taken into account as productivity criteria.

As a result of the interviews, it was understood that distance Quran education is a need for employees and those who cannot leave their home for various reasons. Therefore, it is essential that this practice continues in the next period. Computer programs to be developed for this practices through the Directorate of Religious Affairs will make the process more efficient. For the efficiency of this application, it is very important that to be branched only in the direction of this application and the educators to specialize in distance education in time. For flexible working hours, it is also very important to assign employees with flexible working conditions in the job description. Intermittent meetings that can be held for those who are proper to the distance education process will reveal the opportunity to establish a certain closeness between instructors and students. The most important point to note here is: Distance education is not a program that should replace face-to-face education, distance education should be developed as an alternative for those who cannot receive face-to-face education for various reasons. The road maps to be followed will emerge more clearly over time, thanks to in-depth research on the two programs.

Keywords: Distance Learning, Quran education, pandemic, Quran course, religious education.

GİRİŞ

2019 yılında Çin'in Wuhan kentinde başlayan ve bütün ülkeleri sarsan virüs (Covid-19), toplumları birçok yönden tehdit altına aldı. Salgın sürecinden etkilenen kurumlardan birisi de eğitim oldu. Covid-19 salgını sebebi ile yüz yüze eğitimde birçok aksaklık meydana geldi. Okullar, bazı ülkelerde tamamen kapanırken bazı ülkeler ise kısmi kapanma tedbirleriyle farklı eğitim modelleri uyguladı. Ülkemiz özelinde ifade edecek olursak, salgın sürecinin başlangıcından itibaren gerek YÖK gerek Millî Eğitim Bakanlığı gerekse de Diyanet İşleri Başkanlığı eğitim öğretim faaliyetlerini aksatmadan yürütmek için gerekli tedbirleri alarak bu sürece çözüm odaklı yaklaştı. Salgının ülke çapında gündeme gelmesinin hemen ardından hem üniversiteler hem de okullar uzaktan eğitim süreçlerine uyum sağlamaya çalıştı.

İçinde bulunduğumuz sürecin en az zararla atlatılmasına imkân tanıyan uzaktan eğitim yöntemi, öğrenenlerin öğretmenlerden farklı zaman ve yerlerde bulunduğu ve aralarındaki etkileşimin basılı ya da elektronik iletişim ortamları aracılığıyla gerçekleştiği öğretim biçimidir.¹ Uzaktan eğitim, fırsat eşitsizliğine çözüm getirmesi, isteyenler için yaşam boyu eğitim sağlaması gibi özellikleriyle ön plana çıkmaktadır.² Uzaktan eğitim, 19. yüzyılda mektuplar aracılığıyla başlamıştır.³ Başlangıçtan bu güne hâlâ geçerliliğini koruyan bazı sınırlılıklara⁴ rağmen gelişen teknolojik imkânlar sayesinde uzaktan eğitim faaliyetleri artarak günümüze kadar gelmiş ve uzaktan eğitim veren birçok kurum ortaya çıkmıştır.⁵ Uzaktan eğitim yönteminin temel amacı sınıf içi etkinliklerin yüz yüze yürütülemediği durumlarda eğitimi verenler ve alanları çeşitli platformlar aracılığıyla bir araya getirmek ve tedris faaliyetinin devam etmesini sağlamaktır.⁶

Covid-19 salgınıyla birlikte yüz yüze eğitim büyük ölçüde sekteye uğramış ve eğitim kurumlarının hepsi uzaktan eğitim yöntemini gündemine almıştır. Bu durum çoğunlukla var olan bir sorunu en az hasarla atlatmaya yönelik adımlar şeklinde ortaya çıkarken Diyanet İşleri Başkanlığının *Haydi Türkiye Evden Kur'an Öğrenmeye* sloganıyla başlattığı uzaktan Kur'an öğretimi programıyla yeni fırsatlar da ortaya

¹ Cengiz Hakan Aydın, "Açık ve Uzaktan Öğrenmede Kullanılan Basılı Materyallerdeki Anlatım Biçimine İlişkin Öğrenen Tercihleri", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 5/1 (2005), 132.

² Zeki Kaya vd., "Uzaktan Eğitimin Temelleri Dersindeki Uzaktan Eğitim İhtiyacı Ünitesinin Web Tabanlı Sunumunun Hazırlanması", *The Turkish Online Journal of Educational Technology* 3/3 (2004), 166.

³ Merve Ergüney, *İnternet Yoluyla Uzaktan Eğitim Uygulamaları: Sorunlar ve Çözüm Önerileri* (Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017), 88.

⁴ Ali Murat Kırık, "Uzaktan Eğitimin Tarihsel Gelişimi ve Türkiye'deki Durumu", *Marmara İletişim Dergisi* 21 (2014), 81.

⁵ Bu konuda detaylı bilgi için bk. Bekir Özer, "Uzaktan Eğitim Yaklaşımının Öğretmen Eğitimde Kullanılması", 4/1-2 (1991), 73-88; Zeki Kaya, *Uzaktan Eğitim*, (Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2002); Aydın Ziya Özgür, "Türkiye'de Uzaktan Eğitimde Televizyonun Etkileşimli Kullanımı: Olanaklar, Sınırlılıklar ve Çözüm Önerileri", *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi* 3/4 (2005), 80-97; Tankut Aslantaş, "Uzaktan Eğitim, Uzaktan Eğitim Teknolojileri ve Türkiye'de Bir Uygulama", tankutaslantas.com/Yayınlar, (Erişim, 10 Nisan 2021).

⁶ Mehmet Dağ, "İlahiyat Lisans Tamamlama (İLİTAM) Programlarında Kur'an Dersi-Müfredat, Materyal Hazırlama ve Karşılaşılan Sorunlar-", *Ekev Akademi Dergisi* 55 (Bahar 2013), 39.

çıkarmıştır.⁷ Yani hem Milli Eğitim Bakanlığı hem Üniversiteler zaten eğitim-öğretime devam eden öğrencileri bir şekilde tedris faaliyetinin içinde tutmak için çaba harcarken Diyanet İşleri Başkanlığı var olan öğrencilerin yanına başka öğrencileri de ekleyerek daha önceden Kur'an kurslarına gitme imkânı bulamayan öğrencilere önemli bir fırsat sunmuştur.

Kur'an kursları ihtiyaç duyan kimselerin din eğitimi çerçevesindeki beklentilerini karşılamak için kurulmuş yaygın din eğitimi kurumlarıdır.⁸ Hizmet verdikleri grupların içinde 4-6 yaş grubu öğrenciler, yetişkinler, engelliler, hafızlık yapmak isteyenler, yaz Kur'an kurslarıyla okul dönemindeki çocuklar, yurt dışı misafir öğrenciler ve mülteciler bulunmaktadır.⁹ Dolayısıyla Kur'an kurslarının toplumun tamamına hizmet verdiğini ve yaygın din eğitimin önemli kurumlarından birisi olduğunu ifade etmek mümkündür.

İhtiyaç odaklı Kur'an kursları ve 4-6 yaş grubu Kur'an kursları salgın sürecinde de diğer eğitim kurumları gibi çevrim içi olarak hizmet vermeye devam etti. Fakat Diyanet İşleri Başkanlığı başlatmış olduğu uzaktan Kur'an öğreniyorum projesi aracılığıyla yeni öğrencilere ulaşma imkânı da buldu. Dolayısıyla Kur'an kursları yukarıda sayılan hizmetlerin yanına çevrim içi Kur'an öğretimini de eklemiş oldu. Bu durum, yani uzaktan Kur'an öğretimi, Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı müftülükler çerçevesinde ilk defa ortaya çıktı. Haftada üç gün ve günde iki saat olarak hazırlanan programda Kur'an kursu öğretmenlerinin yanı sıra vaizler, din hizmetleri uzmanları, imam hatipler ve müezzinler de görev aldı. Engelliler için de seçeneklerin oluşturulduğu programa, *Braille* okumayı bilen görme engelliler ile işitme engelli vatandaşların da başvuru yapmasına imkân verildi.¹⁰ Böyle bir durumun ortaya çıkmasıyla birlikte çevrim içi Kur'an öğretimi programına duyulan ihtiyaç ortaya çıktı. Çünkü çeşitli sebeplerden ötürü daha önceden Kur'an kurslarına devam edemeyen vatandaşlar, bu program aracılığıyla ilk defa Kur'an kursu programına katılıp Kur'an öğrenme imkânına kavuştu.

Uzaktan Kur'an öğretimi yöntemi, eğitim almak isteyen ama çeşitli sebeplerden ötürü evden çıkma imkânı bulunmayanlar için fırsat eşitliğini de beraberinde getirmiş oldu. Bu durum çalışmanın da problem cümlesini oluşturan şu soruyu sormayı gerektirdi: Zorunluluktan ortaya çıkan uzaktan Kur'an öğretimi programının devamlılığı mümkün müdür? Yani salgın süreci sona erdiğinde de salgından ötürü olmasa da başka sebeplerden ötürü yüz yüze eğitime katılmayanlar için bu program devam ettirilebilir mi? Bu problem şu alt problemleri de ortaya çıkardı:

1-Uzaktan Kur'an öğretimi yapmak mümkün mü?

⁷ Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), "Haberler", (Erişim, 1 Mart 2021).

⁸ Mehmet Korkmaz, "Kur'an Kurslarında Din Eğitimi", *Din Eğitimi El Kitabı*, ed. Recai Doğan-Remziye Ege (Ankara: Grafiker Yayınları, 2017), 323.

⁹ Hamza Aktaş, "Cami ve Kur'an Kurslarında Din Eğitimi", *Din Eğitimi*, ed. M. Fatih Genç (İstanbul: Lisans Yayıncılık, 2020), 318-327.

¹⁰ DİB, "Haberler".

2-Çevrim içi ortamlarda zaten Kur'an öğretimi yapılan video ve ses kayıtları mevcut iken canlı derslere gerçekten gerek var mı?

3- Öğreticilerin bu süreçte yaşamış olduğu problemler nelerdir?

Bu çalışma yukarıda sıralanan problemleri araştırmaktadır. Araştırmayı yapmaktaki temel amacımız uzaktan Kur'an öğretiminin bir ihtiyaç olduğuna dikkat çekmek, öğreticilerin görüşleri çerçevesinde ne gibi iyileştirmeler yapılabileceğini tespit etmek ve önümüzdeki yıllarda hızla gelişmeye devam edeceğine inandığımız uzaktan Kur'an öğretimi literatürüne katkıda bulunmaktır.

Uzaktan Kur'an öğretimi yöntemi ile ilgili yapılmış çalışmalara bakıldığında Başkonak ve Akşener'in online Kur'an eğitimine katılan on sekiz öğrenci üzerinde yapmış oldukları çalışma oldukça dikkat çekicidir. Bu araştırma sonucunda katılımcıların %72,2'si online eğitimin yüz yüze eğitimlere alternatif olabileceğini ifade etmiştir.¹¹

Dağ'ın, İLİTAM Kur'an dersleri ile ilgili yapmış olduğu çalışmada ise uzaktan Kur'an öğretiminin uygulamaya ve değerlendirmeye dayalı sorunlarına değinilmiştir. Uygulamaya dayalı sorunlar başlığında Kur'an öğretiminin klasik yöntemleri olan sema, arz ve müşafehe'nin bu derslerde kullanılmadığı çünkü bu yöntemlerin ancak talebe ve hocanın karşılıklı bulunduğu durumlarda mümkün olduğu ifade edilmiştir. Değerlendirmeye dayalı sorunlarda ise sınavların internet üzerinden yapılması sebebiyle öğrencilerin sadece tecvid alanından teorik olarak sınav oldukları bu durumun ise Kur'an dersi için yeterli bir ölçme olmadığı ifade edilmiştir. Çalışmanın sonuç kısmında ise Kur'an dersinin uygulama kısmının uzaktan öğretim için uygun olmadığı belirtilmiştir.¹²

Akaslan'ın, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İLİTAM programı Kur'an-ı Kerim dersi çerçevesinde yapmış olduğu çalışmada da Dağ'ın değerlendirmesine benzer sonuçlar ortaya çıkmıştır. Bu sonuçları, Kur'an-ı Kerim dersinde müşafehe yönteminin kaçınılmaz olduğu dolayısıyla uzaktan öğretim araçlarının sadece takviye olarak kullanılabileceği ve çevrim içi sınavların bu dersin uygulama kısmını ölçmeye yeterli olmadığı şeklinde özetlemek mümkündür.¹³

1. Yöntem

1. 1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışma nitel araştırma desenlerinden durum çalışması deseni çerçevesinde kurgulanmıştır. Durum çalışmasına konu olan olgular çeşitli şekillerde ortaya

¹¹ Mustafa Başkonak-Ayşe Akşener, "Kuran Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar: On Saatte Online Kuran Eğitimi", *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/25 (Aralık 2020), 737.

¹² Dağ, "İlahiyat Lisans Tamamlama (İLİTAM) Programlarında Kur'an Dersi-Müfredat, Materyal Hazırlama ve Karşılaşılan Sorunlar-", 53.

¹³ Yaşar Akaslan, "Mahiyet, Nitelik ve Müfredat Açısından İLİTAM programlarında Kur'an-ı Kerim Dersleri (Ondokuz Mayıs Üniversitesi Örneği)", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 49 (2020), 35.

çıkabilir. Bir olay, bir kişi ya da grup çalışmaya konu edilebilir.¹⁴ Bu çerçevede Diyanet İşleri Başkanlığının başlatmış olduğu *Haydi Türkiye Evden Kur'an Öğrenmeye* isimli uzaktan Kur'an öğretimi programı öğrencilerin tecrübeleri bağlamında araştırmaya değer görülmüştür.

1.2. Çalışma Grubu

Nitel araştırma desenlerinin çoğunda olduğu gibi durum çalışmasında da katılımcı sayısı sınırlı tutulmaktadır. Bunun başlıca sebebi durum çalışmalarının veri toplama süreçlerinin oldukça uzun ve ayrıntılı olmasıdır.¹⁵ Bu çalışmada Denizli İl Müftülüğüne bağlı olarak görev yapan 15 Kur'an kursu öğreticisiyle uzaktan Kur'an öğretimi süreci hakkında görüşmeler yapılmıştır. Katılımcıların Kur'an kursu öğreticilerinden seçilmesi yüz yüze Kur'an öğretimi ile uzaktan Kur'an öğretimi karşılaştırma fırsatı sunmuştur. Çalışma grubuna ait çeşitli bilgiler aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 1: Çalışma Grubu ve Demografik Özellikleri

| Katılımcı Kodu | Cinsiyeti | Yaş | Kur'an Kursu Öğret. Mesleki Kıdemi | Öğrenim Durumu | Görev Yaptığı İl |
|----------------|-----------|-----|------------------------------------|----------------|------------------|
| K1 | Kadın | 36 | 11 yıl | Lisans | Denizli |
| K2 | Kadın | 38 | 9 yıl | Ön lisans | Denizli |
| K3 | Kadın | 50 | 15 yıl | Lisans | Denizli |
| K4 | Kadın | 53 | 34 yıl | Lisans | Denizli |
| K5 | Kadın | 40 | 15 yıl | Lisans | Denizli |
| K6 | Kadın | 50 | 9 yıl | Lisans | Denizli |
| K7 | Kadın | 43 | 8 yıl | Lisans | Denizli |
| K8 | Kadın | 35 | 6 yıl | Y. Lisans | Denizli |
| K9 | Kadın | 37 | 14 yıl | Lisans | Denizli |
| K10 | Kadın | 47 | 10 yıl | Lisans | Denizli |
| K11 | Kadın | 36 | 9 yıl | Lisans | Denizli |
| K12 | Kadın | 33 | 9 yıl | Ön lisans | Denizli |
| K13 | Kadın | 34 | 10 yıl | Lisans | Denizli |
| K14 | Kadın | 41 | 10 yıl | Ön lisans | Denizli |
| K15 | Kadın | 41 | 14yıl | Y. Lisans | Denizli |

¹⁴ Ali Yıldırım & Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2018), 73.

¹⁵ Yıldırım & Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 295.

Tablo 1’de görüldüğü gibi araştırma kapsamında görüşme yapılan Denizli’de görev yapan kadın Kur’an kursu öğreticileri mesleki kıdem ve yaş açısından gruplandırıldığında; 34 yıl (53), 15 yıl (40-50), 14 yıl (41-37), 11 yıl (36), 10 yıl (47-41-34), 9 yıl (50-38-36-33), 8 yıl (43), 6 (35) şeklindedir.

1. 3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Bu çalışmada elde edilen veriler araştırmacılar tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formuna dayalı derinlemesine mülakatlar neticesinde elde edilmiştir. Bu görüşmelerde katılımcılara; uzaktan Kur’an öğretimi sürecindeki olumlu ve olumsuz tecrübeleri, uzaktan Kur’an öğretiminin canlı dersler şeklinde yapılmasının etkileri, uygulama yönü de olan Kur’an derslerinin web araçları üzerinden yapılabilirliği hakkında açık uçlu sorular yöneltilmiştir. Bunun yanında çalışmaya katılan Kur’an kursu öğreticilerinden uzaktan Kur’an öğretimi ile yüz yüze Kur’an öğretimini verimlilik açısından karşılaştırmaları istenmiştir.

Görüşmeler, 2021 yılı Nisan ayında gerçekleşmiştir. Katılımcılarla yapılan bu görüşmeler kayıt altına alınmış ardından bu kayıtlar deşifre edilerek Word programına aktarılmıştır. Verilerin Word’e aktarılmasından sonra kayıtlar katılımcılara gönderilerek kullanılmasını istemedikleri kısımlar çıkartılmıştır.

Elde edilen bulgular bütün olarak ele alınmış ve içerik analizi tekniği ile analiz edilmiştir. Bulgular analiz edilirken öncelikle katılımcıların ifade etmiş oldukları tüm görüşler; “süre sorunu”, “esnek”, “katılım”, “birebir ilgilenme”, “duygusal eksiklik”, “iletişim zorluğu”, “tahta ve tecvid”, “isteklilik”, “ilgi”, “süre sınırlaması”, “dikkatsizlik”, “bedensel ilişkisizlik”, “mahremiyet”, “teknoloji”, “alternatif”, “ev ortamı”, “mesafesizlik”, “karşılıklılık”, “verimlilik” vb. şekilde kodlanmıştır. Ardından bu kodlar, “uzaktan Kur’an öğretimi programının olumlu yönleri”, “uzaktan Kur’an öğretiminde karşılaşılan problemler”, “iş yükü ve verimlilik hakkındaki düşünceler” şeklinde üç ana temaya ayrılmış ve yorumlanmıştır. Bu sayede katılımcıların ifade ettiği görüşlerin kendi içinde tutarlı ve anlamlı olması sağlanmış bu durum da çalışmanın iç geçerliliğini artırmıştır. Çalışma grubunun sayısı ve özelliklerinin açıkça belirtilmesi, araştırma bulgularının başka ortamlarda test edilebilirliği de dış geçerliliğe katkı sağlayan unsurlar olmuştur. Araştırmanın iç güvenilirliğin sağlanması için katılımcılardan doğrudan alıntılar yapılmaya çalışılmıştır. Ayrıca araştırmanın iki araştırmacı tarafından yürütülmesi de iç güvenilirliği artırmıştır. Araştırmaya katılan ve veri kaynağı olan bireylerin açık bir şekilde tanımlanmaları da dış güvenilirliğe katkı sağlamıştır. Son olarak araştırmanın tutarlılık ve teyit incelemesi için iki farklı uzmandan destek alınmıştır.

2. Bulgular ve Tartışma

2. 1. Uzaktan Kur'an Eğitimi Programının Olumlu Yönleri

2. 1. 1. Farklı Öğrencilere Ulaşma İmkânı

Uzaktan Kur'an Öğretimi programının ortaya çıkarmış olduğu olumlu özelliklerden birisi, bu uygulama aracılığıyla Kur'an kurslarına çeşitli sebeplerle gelemeyen öğrencilerin bu süreçte derslere katılabilmesi ve eğitim alabilmeleri olmuştur. Dağ, uzaktan eğitimin avantajlarını sıralarken "insanlara değişik eğitim seçeneği sunma" ifadesine de yer vermektedir.¹⁶ Uzaktan Kur'an öğretimi projesi de sunmuş olduğu seçeneklerle birlikte daha önceden hizmet alma imkânı bulamamış öğrencilere Kur'an derslerine erişme ve katılma şansı sunmuştur. Bu durumla ilgili katılımcıların ifade ettiği görüşler aşağıda verilmiştir:

"Yani şöyle, biz şimdi bayanlara hitap ettiğimiz için zaten bayanların kursa gelebilmesi çok zordu. Yani ortaokul bitiyor zaten oradan liseye başlıyor liseyi bitirenlerin çoğu zaten bir üniversite eğitimi oluyor. Olmasa bile ya gidiyor işe başlıyor yani imkânı yoksa yani Kur'an öğrenecek bir vakti olmuyordu gerçekten. Evleniyor çocuğu oluyor bu sefer çocuğu olduğu için gelemiyor. Büyükler de torun baktıkları için gelemiyorlar. Yani genelde kadınlar çalıştığı için onlar da torun bakıyor." (K4)

Aslında bu durum sadece kadın öğrenciler için geçerli değil. Çalışma hayatına atılmış fakat Kur'an öğrenmek isteyen erkekler de aynı sorunla karşı karşıya kalmaktadır.¹⁷

"...Hocam, özellikle bu evden Kur'an öğreniyorum projesiyle şimdiye kadar hiç Kur'an kursuna gitme imkânı bulmayan bayanların bu vesile ile burada hani ulaşabildiğimizi gördük. Mesela kendi öğrencilerimden örnek verecek olursam, bir öğrencim var mesela eşi hiçbir şekilde Kur'an kursuna göndermeyen bir bayan. Kültürel farklılıkları da var biraz eşinin. Hiçbir şekilde çarşıya, Kur'an kursuna, nereye olursa olsun göndermeyen bir eşi var. Ama mesela hocam diyor ki bu pandemi geçse bile yüz yüze eğitim olsa bile ben kursa gidemezmişim bu şekilde bu çok iyi oldu diyor. Her gün bunu belirtiyor her gün derste." (K9)

Uzaktan Kur'an öğretimi programının en olumlu yönü çeşitli sebeplerden ötürü evinden ayrılamayan kadınların -ki bu sebeplerin en yaygınları: evde bakıma muhtaç birilerin olması ve eşlerin izin vermemesi olarak sıralanabilir.- online eğitim aracılığıyla eğitim görme imkânına kavuşmuş olmalarıdır. Bu durum kurslara devam eden öğrencilerin hem artmasına hem de farklılaşmasına fırsat sunmuştur. Katılımcılardan K6 bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

"İyi yönleri; istediğiniz öğrenciye istediğiniz vakitte uğraşabiliyorsunuz. Yani aynı şehirde ya da aynı mahallede olmanız gerekmiyor. Başka bir şehirden de size

¹⁶ Dağ, "İlahiyat Lisans Tamamlama (İLİTAM) Programlarında Kur'an Dersi-Müfredat, Materyal Hazırlama ve Karşılaşılan Sorunlar-", 42.

¹⁷ Başkonak-Akşener, "Kuran Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar: On Saatte Online Kuran Eğitimi Örneği", 727.

ulaşabiliyorlar. Yani o yönden öğrenci profili geniş oluyor. Yaş grubu da işte her yaştan öğrenci katılabiliyor. Bilgisayarı kullanabilen herkes katılabiliyor. Bu yönden uzaktan eğitim daha iyi herkese ulaşma yönünden.” (K6)

Konu ile ilgili olarak K9'un ifadelerine baktığımızda ise rahatsızlığı sebebiyle kurslara devam edemeyen bir öğrencinin online eğitim aracılığıyla derslere katılma imkânı bulunduğu ifade edilmektedir:

“Yine yürüyemeyen dizlerinden rahatsız öğrencilerimiz var, bayanlarda onlar da aynı şekilde yüz yüze eğitim olduğu zaman biz gidemezdik yine de bu kurslara ulaşamazdık diyorlar. Ve bu şekilde onlara ulaştığımızı gördük hocam.” (K9)

“Hani çok memnunlar bu durumdan iyi ki böyle bir şey oldu Allah razı olsun diyorlar. Mesela benim bir öğrencim katılanlardan iki çocuğu özür, şey yani rahatsızlıkları var ve bırakın kursa gitmeyi evden bile çıkmak onun için çok zor. Böyle bir insan katılınca ben çok mutlu hani bu insana öğretebilirsek ne kadar güzel olur diye.” (K14)

Uzaktan Kur'an öğretimi sadece evden ayrılamayanlar için değil aynı zamanda mesai saatlerinde çalışanlar için de bir fırsat sağlamıştır. Altaş, uzaktan eğitimin avantajları içinde “kamu veya özel kurum veya kuruluşlarda çalışan bireylere, görevlerini bırakmadan eğitimlerini sürdürebilme, kendilerini geliştirebilme...” gibi imkânları da sıralamaktadır.¹⁸ Çünkü özellikle akşam saatlerinde ve hafta sonları yapılan dersler aracılığıyla daha önceden çalıştığı için fırsat bulamayan kursiyerler derslere katılma imkânına kavuşmuş ve bu sayede Kur'an öğrenme fırsatı elde etmişlerdir. Bu durumu K13 ve K15 şu şekilde ifade etmektedir:

“Uzaktan eğitim, yani eğitime ulaşma konusunda imkânı olmayanlar için bir fırsat olduğunu düşünüyorum. İşte çalışan kesim -ki Denizli’de çokça var zaten tekstilde çalışan başka mesleklerde çalışan bayanlar- onlar için bir imkân olduğunu düşünüyorum.” (K13)

“Çünkü Türkiye’de bayanların çalışma oranı çok yüksek. Buna her zaman ihtiyaç duyulacaktır bence hatta ben hep şöyle düşünüyordum bu şey başladığında, ya bu pandemi bitse bile devam edecek bir projeye benziyor diyordum. Bence devam etmeli bu proje zaten çalışan bayanlar için veya evden çıkma imkânı olmayan bayanlar için işte çocuğunu bırakıp gidemeyenler için mesela bizim öğrenci kesimlerinde çoğu bunu yaşıyoruz yani. İşte bayan evleniyor ondan sonra çoluk çocuk derken böyle arada bir Kur'an eğitimini bir 10 yıl kadar ertelediği bir zaman dilimi oluyor. Bu onlar için çok büyük bir fırsat.” (K15)

Demir'in de ifade ettiği gibi, “eğitim ortamı ve süreci bireylerin eşit eğitim alma hakkını tartışmaya açmayacak şekilde erişilebilir olmalıdır.”¹⁹ Katılımcılardan

¹⁸ Nurullah Altaş, “Türkiye’de Dinî Yükseköğretim Alanında Uzaktan Eğitimle İlgili Algı Sorunları ve İLİTAM Uygulamaları”, *Değerler Eğitimi Dergisi* 14/31 (2016), 13.

¹⁹ Ekrem Demir, “Uzaktan Eğitime Genel Bir Bakış”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 39 (Ocak 2014), 207.

yapılan alıntılarda da görüldüğü gibi uzaktan Kur'an eğitimi programı sayesinde daha önce çeşitli sebeplerle derslere devam edemeyen öğrenciler kurslara katılma imkânı bulmuş ve bu durum öğrenci sayısını ve çeşitliliğini artırmıştır. Bu durumun önemli sebeplerinden birisi de bu uygulamaların esnek bir yapıya sahip olmasıdır.

2.1.2. Esneklik

Uzaktan Kur'an öğretimi çalışmalarının ortaya çıkarmış olduğu en önemli avantajlardan birisi de uzaktan eğitimin esnek bir yapıya sahip olmasıdır.²⁰ Geleneksel eğitim uygulamalarına bakıldığında kursların belirli saatleri dışında eğitim öğretim yapma imkânı olmamaktadır. Uzaktan eğitim yöntemi sayesinde zaman ve mekân birlikteliği zorunluluğu ortadan kalkmaktadır.²¹ Dolayısıyla uzaktan eğitim sistemi öğrenme ve öğretme ortamı açısından esneklik sağlamaktadır.²² Konu ile ilgili olarak K1 şunları ifade etmektedir:

"Tekrar söyleyeyim, her zaman her vakit akşam sabah her vakitte öğrenciye ulaşabiliyorum. Ulaşamadığım öğrenciye de ulaşabiliyorum. Hatta mesela ne oluyor? Gündüz diyelim ki on kişi katılacak derse, iki kişi diyor ki hocam çok işim var, bir saat sonra yapsak olur mu katılmak istiyorum? Bir saat sonra da yapabiliyorsun, akşam da yapabiliyorsun, hafta sonu da yapabiliyorsun. Akşam her gün 8'den sonra dersim var mesela örneğin. Normalde yüz yüze eğitimde olsa bunu yapamazdım. Yani bana kursa git de 8'den sonra ders ver deseler gidemezdim. Ama şimdi saat 8'den sonra 9'dan sonra ders yapabiliyorum. Hafta sonu ders yapabiliyorum." (K1)

Öğrencilerin esnek ders saatlerinden duymuş olduğu memnuniyet K7 tarafından şu şekilde ifade edilmektedir:

"Özellikle çalışan bayanlar, böyle bir fırsat olduğu için böyle bir fırsat sunduğu için Diyanet İşleri Başkanlığına teşekkür ediyorlar. Çünkü onlar ömür boyunca çalışacaklar. Cumartesi-pazar belki imkânı var e çocuğu var evinde, evinden yani ne yapıyor bu tarz eğitimlere katılabiliyor yani o da memnun. Biz zaten esnek davranıyoruz. Yani öğrencilerle ne zaman mesela akşam mı gündüz mü ona göre biz kendimizi ayarlıyoruz hocam." (K7)

Özellikle çalışan öğrenciler açısından akşam saatleri ve hafta sonları açılan dersler oldukça önem arz etmektedir. K8 bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

"İmkânı olmayan özellikle çalışan kesimdeki bayanlar için bulunmaz bir nimet olduğunu düşünüyorum ben. Çünkü saatler olarak da özellikle akşam saatleri ayarlanıyor. Yani benim grubumda hiç olmazsa bu şekilde oldu. İki grubumda da yani herkes işine gidiyor. Evine geliyor. Eviyle alakalı düzenlemeleri her şeyi yapıyor. Yemek yiyor, akşam yemeğini yiyor, işlerini bitiyor ve bir şekilde hem manevi olarak kendini

²⁰ Dağ, "İlahiyat Lisans Tamamlama (İLİTAM) Programlarında Kur'an Dersi-Müfredat, Materyal Hazırlama ve Karşılaşılan Sorunlar-", 42.

²¹ Ömür Akdemir, "Yükseköğretimimizde Uzaktan Eğitim", *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi* 2 (2011), 70.

²² Hakan Eygü-Selçuk Kahraman, "Uzaktan Eğitim Öğrencilerinin Memnuniyet Algıları Üzerine Bir Araştırma", *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 3/1 (2013), 41.

beslemek için hem de Kur'an-ı Kerim eğitimi alıp hani Allah yolunda bir şeyler yapabilmek için uzaktan eğitim bu açıdan pandeminin aslında bize getirdiği olumlu bir taraf oldu bizim için. Böyle düşünüyorum hocam.” (K8)

Yine herkesin bir araya toplanma zorunluluğunun olmaması öğreticilerin öğrencilere uygun zamanlarda ders yapmasını ve onlarla birebir ilgilenmesini mümkün kılmaktadır. Bu konu ile ilgili olarak K11'in yüz yüze eğitimle uzaktan eğitimi karşılaştırdığı değerlendirmeler oldukça dikkat çekicidir:

“Çünkü sabah ne yapıyorum ben, yeri geliyor Whatsapp'tan bağlandığım hanımlar oluyor arıyorum o anda derse bağlanabiliyoruz. Yani mesela ders saatinde derse geçebiliyoruz. Ama bu kurstayken olmuyordu. Ders saati dokuzsa yeri geliyor hanım 10'da çıkıyor, 10'da gelip 10'da 10 buçukta gelen oluyordu mesela. E bu hanımın hani o öğrencinin dersten kazandığı ne oluyor, ben ne kadar verebiliyorum ne o ne kadar alabiliyor bu yönden iyi olmuyordu, yüz yüze eğitim yani derse zamanında gelmemelerinde noktasında iyi olmuyordu. Uzaktan eğitimde de söyledim az çok hani, çalışan hanımlar için ha bir de bu çok iyi oldu uzaktan eğitim, derse hani çünkü gündüz çalıştıkları için derse katılamıyorlardı. Ama uzaktan eğitimle birlikte online eğitimde akşam yeri geldiğinde akşam da ders işlenebiliyor. Öyle olunca derse katılma imkânları daha da arttı.” (K11)

İhtiyaç odaklı Kur'an kurslarında var olduğu Karacelil tarafından belirtilen devam problemi, uzaktan Kur'an eğitimi programının sağlamış olduğu esneklik sayesinde çevrim içi kurslarda azalmış görünmektedir.²³

2.1.3. Ders Hocası ile Birebir İletişim Kurma İmkânı

Uzaktan eğitim interaktif şekilde yürütülebildiği gibi zaman zaman interaktif olmayan ortamlar aracılığıyla da yürütülebilmektedir. İnteraktif öğrenme ortamları öğrencilere ders boyunca aktif olma imkânı tanırken interaktif olmayan öğrenme ortamları da öğrencileri pasif hale getirmektedir.²⁴

Uzaktan eğitim programı hakkında görüşme yaparken katılımcılara yöneltilen sorulardan birisi de bu sistemin çeşitli internet mecralarında bulunan Kur'an eğitimi videolarından hangi açılardan farklılık taşıdığıydı. Çünkü dikkatli bir şekilde incelendiğinde internet mecralarında başlangıç seviyesinden itibaren her aşama ile ilgili eğitim videolarına ulaşmak mümkündür. O halde uzaktan Kur'an eğitimini cazip hale getiren tam olarak neydi? Bu durumla ilgili katılımcıların vermiş olduğu cevaplar aşağıda sıralanmıştır:

“Canlı öğrenmeleri hakkında, güzel çünkü akıllarına takılan hatta birinci dönem öyle demişti; ‘hocam aklımdaki sorulara cevap buldum’ demişti. Yani tecvid tek başına öğrenilemez hocaya sormadan hani bilemezsiniz. Gerçekten de o öğrencim öyleydi.

²³ Süleyman Karacelil, “Kur'an Kursu Öğreticilerine Göre Kur'an Kurslarının Eğitim Problemleri: Şırnak İli Örneği”, *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/3 (2013), 286.

²⁴ Recep Kaymakcan vd., “Paydaşlarına Göre İlahiyat Lisans Tamamlama (İLİTAM) Programının Değerlendirilmesi”, *Değerler Eğitimi Dergisi* 11/26 (Aralık 2013), 73.

Aklıma takılan soruların cevabını şu an buldum dedi. Bence faydalı. Öğrenciler açısından da verimli geçiyor. Güzel yani hepsi Kur'an'a geçit benim öğrencilerin. İkinci dönem de tecvid inşallah. Bu şekilde devam ediyor.” (K7)

Yukarıdaki ifadelerde de görüldüğü gibi derslere canlı katılıp takıldıkları yerlerde öğrencilere sorular sormak öğrenciler için oldukça önemli. Bu sayede hem öğrendiklerinin doğruluğunu teyit etme imkânına kavuşmaktalar hem de almış oldukları dönütlerle öğrenmeye daha çok motive olmaktadır. Dolayısıyla uzaktan eğitimin önemli avantajlarından olan “çok sayıda bireyin uzmanlardan yararlanması da gerçekleşmektedir.²⁵ Bu durumla ilgili olarak K1'in ifadeleri oldukça dikkat çekici:

“Canlı dersler bu dönemi değerlendirmek için çok güzel bir fırsat. Ben Kur'an-ı Kerim öğretimine ilk başladığımda, uzaktan eğitime ilk başladığımda bir öğrencim dedi, hocam dedi eğer canlı dersler olmasaydı belki ben hiç Kur'an-ı Kerim öğrenemeyecektim...Hatta bir tanesi dedi yani bana ulaşıp da Kur'an-ı Kerim öğretebileceğinizi hiç düşünmemiştim. Hatta diyanete başvurduğumda uzaktan eğitime, Kur'an öğretimine başvurduğum hani şey düşündüm, yani böyle canlı ders yapacağınızı hiç düşünmedim. Herhalde bana bir link atarlar ya da internetten bir sayfa paylaşırlar ben oradan Kur'an öğretimini takip ederim, öğrenirim diye düşündüm. Ama sizin benimle iletişim kurmanız çok hoşuma gitti dedi bir bayan.” (K7)

Öğrencilere derslerdeki durumlarıyla ilgili olarak geri bildirimde bulunmak oldukça önemlidir. Dönütler; öğrencilere cevapları hakkında bilgi vermek, eksikleri ortaya çıkarmak ve gelecekteki davranışları pekiştirmek için kullanılmaktadır.²⁶

Burada şunu ifade etmek de yerinde olacaktır. İnternette daha önceden yüklenmiş olan materyaller bu uygulamalara yardımcı kaynak olması açısından oldukça önemlidir. Öğreticiler canlı derslerde yol gösterme rolü üstlenirken bahsi geçen uygulamaları da kullanmakta ve bunlarla öğrencilerin öğrenmelerine doğrudan katkı sağlamaktadır. K8 bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

“Yani o Fatih Çollak'ın videolarını öneriyoruz ders sonrasında mesela. Ama sonuçta bir yol gösteren bir rehber olması gerekiyor. Hani haydi ben şuradan, bir dil öğrenen bir kişi için bile bence Youtube'da ya da başka platformlarda bir sürü videolar var işte dokümanlar var. Bunlar üzerinden haydi ben bunlara bir bakayım da öğreniyim dendiğinde olmuyor. İllaki bir kursta bir yol gösteren bir rehber ihtiyacı oluyor. O yüzden Kur'an kursu öğreticileri olarak bizlere ihtiyaç var, ya en azından neyin ne olduğunu gösteriyoruz. Sonrasında videolarla destek vermiş oluyoruz onlara hani yol gösterdikten sonra pekiştirme amaçlı onları kullanmış oluyorlar. Ama onun haricinde videolarla olabilecek bir şey değil bu.” (K8)

Yine aynı şekilde öğrenciler çeşitli harfleri doğru telaffuz etmeyi doğrudan öğrenebilmekte ve mahreçler daha somut hale gelmektedir:

²⁵ Emine Demiray, “Uzaktan Eğitim ve Kadın Eğitiminde Uzaktan Eğitimin Önemi”, *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi* 2/2 (Mayıs 2013), 160.

²⁶ Mehmet Zeki Aydın, *Din Öğretiminde Yöntemler* (Ankara: Nobel Akademi Yayınları, 2018), 29.

“Şimdi kayıttan dinlendiği zaman öğrenci onu tekrar tekrar dinlemek istiyor veya onun tarifini almak istiyor. Mesela ayn harfinin tarifini biz biraz onu, mesela vav harfini, yorgun he’yi anlatırken, tabi ki kayıttan yapılan yayınlar genelde kitabı dille anlatılıyor, bayanların anlayacağı seviyede olmayabiliyor. Biz işte ona ördek dudağı, efendime söyleyeyim tavşan diş, efendime söyleyeyim ayn’ı çıkartırken ambulans sesi kahkaha sesi böyle tabirler böyle açıklamalarla onların kafasında harfleri, mahreçleri biraz daha somutlaştırıyoruz. O yüzden daha çok bizi tercih ediyorlar diye düşünüyorum.” (K10)

2.1.4. Derse Devamlılığın Sağlanması

Uzaktan eğitim sürecinde dikkat çeken durumlardan birisi de bu programa başvuran öğrencilerin devamlarında herhangi bir aksaklık olmamasıdır. Çünkü uzaktan eğitimin önemli özelliklerinden birisi de bireylere bağımsız ve bireysel öğrenme imkânı sunmasıdır.²⁷ Bu sayede öğrenciler kendi öğrenme sorumluluklarını üstlenmekte ve katıldıkları programlara devam etmede isteklilik göstermektedirler. Yüz yüze devam eden ihtiyaç odaklı Kur’an kurslarının önemli sorunlarından birisi de öğrenci bulamamaktır.²⁸ Uzaktan eğitim sürecinin sağlamış olduğu çeşitli imkânlar bu problemi azaltmış görünmektedir.

K9 ve K11’in ifadelerinden anlaşıldığı üzere uzaktan eğitim süreçlerinde devamlılık, yüz yüze eğitimden daha verimli olabilmektedir:

“Evet. Hiç devamsızlık yoktu hocam... Burada ben girmeden Zoom’a onlar giriyorlar ve hocam nerede kaldınız link atmadınız onlar beni uyarıyorlar. Diyorum ki daha vaktimiz var atacağım linki birazdan, atıyorum hemen giriyorlar link atmadınız ve atar atmaz hemen giriyorlar, hiç beklemiyorum bayanlar toplansın diye hocam. Elhamdulillah bu beni şaşırtıyor yani hiç böyle alışık değiliz böyle bayanları görmeye yıllardan beri.” (K9)

“Öğrenci bulma noktasında sıkıntı çekiyordum ama bunda ise bu uzaktan eğitimde ise herkes, kişi kendisi talep ettiği için bir şekilde hani o programa nasıl diyeyim uyduruyor yani bazen bu saat noktasında hani az önceki saat noktasında uymayan hanımlar bile yeri geliyor çalışıyor ama bayan iş yerinden eğer ki müsaitse o saatlerde, ders saatinde programa katılabiliyor yani elinden gelen özveriyi gösteriyor diyebilirim.” (K11)

K12 ve K14’ün ifadelerinden anlaşılacağı üzere uzaktan Kur’an öğrenimine katılan öğrencilerin kısa dönemli ara verme sebebi, çalışan kadınların çalışma ortamının etkisi ve bazı kadınların öğrenci olmaları nedeniyle sınav dönemlerinde yoğun olmalarıdır.

“Güzel riayet ettiler mesela üniversite öğrencileri vardı ilk grubumda onlar üniversite sınavları döneminde birazcık böyle aksaklık gösterdiler sınavların haricinde dersleri hani rutin oturduğunda onlar da katılımda inşallah sıkıntı çıkarmadılar.” (K12)

²⁷ Altaş, “Türkiye’de Dinî Yükseköğretim Alanında Uzaktan Eğitimle İlgili Algı Sorunları ve İLİTAM Uygulamaları”, 13.

²⁸ Karacelil, “Kur’an Kursu Öğreticilerine Göre Kur’an Kurslarının Eğitim Problemleri: Şırnak İli Örneği”, 286-287.

“Devamlılık noktasında da insanların gayreti herhalde ortaya çıkıyor. Bazıları çok gayretli hiç kesinlikle kaçırmıyorlar benden önce dersi açıyorlar. Bazıları da ya fırsat bulamıyorlar ya çalışma ortamlarından dolayı mesela birkaç tanesi çalışan bir hemşire hanım var bir hani bir mağazada çalışan birisi var hani koştur koştur geliyorlar ve hemen derse oturuyorlar. Yani onlar için aslında çok güzel bir şey yani.” (K14)

2.2. Uzaktan Kur'an Öğretimi Sürecinde Karşılaşılan Problemler

Uzaktan eğitim programı daha önceden planlanan bir süreç şeklinde ortaya çıkmadığı için çeşitli problemleri de beraberinde getirmiştir. Çalışmanın bu bölümünde bu problemlerin neler olduğu gündeme getirilecektir.

2.2.1. Teknoloji Kullanımı ile İlgili Problemler

Uzaktan Kur'an öğretiminde ortaya çıkan problemler çoğunlukla teknoloji kaynaklıdır. Bu araştırmada ortaya çıkan teknoloji kaynaklı problemlerin kullanıcı kaynaklı olmadığı daha çok internet altyapısı ile ilgili olduğunu ifade etmek mümkündür. Bu problemlerin neler olduğuna geçmeden önce uzaktan eğitim sisteminde kullanılan programları genel olarak incelemek yerinde olacaktır.

Tablo 2: Canlı Derslerde Kullanılan Programlar

| Kategoriler | Katılımcı Kodu |
|----------------|--|
| Zoom | K1, K2, K3, K4, K5, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K14, K15 |
| Skype | K7 |
| Google Meeting | K6 |
| Whatsapp | K2, K4, K6, K7, K10, K11, K12 |
| Sesli Arama | K10 |

Tablo 2'de görüldüğü gibi yedi öğretici sadece Zoom, beş öğretici Zoom ve Whatsapp, bir öğretici Google Meeting ve Whatsapp, bir öğretici Skype, Zoom ve Whatsapp, bir öğretici Zoom, Whatsapp ve sesli arama yöntemi ile canlı derslerini yapmışlardır. İnternet üzerinden yapılan derslerde karşılaşılan temel problemlerden birisi senkronize hatalarından kaynaklı gecikmeler olarak ifade edilebilir.

“Ya da şeye öğrencilere mesela bir hatasını anında hani geri dönüt almamız gerekiyor ve vermemiz gerekiyor. Hatalarını anında söylememiz gerekiyor. Ama teknolojik aletlerden kaynaklanan, internetten kaynaklanan sorunlardan dolayı mesela bir yerde yaptığı hatayı öğrenci Kur'an-ı Kerim okurken satırın sonuna geliyor. Biz satırın başındaki hatayı söylüyoruz. O daha ikinci satırda duyuyor... Böyle zorluklar yaşıyoruz.” (K5)

Uzaktan Kur'an öğretimi ile ilgili bu problem Dağ tarafından da dile getirilmiştir. Dağ, İLİTAM'larda yapılan uzaktan Kur'an derslerinde yapılan canlı sınıf

uygulamalarında ses iletişimi konusunda problemler yaşandığını ifade etmektedir.²⁹ Dağ'ın ifadeleri bu araştırmamızın verileriyle örtüşmektedir.

“Yani yüz yüze eğitim ile uzaktan eğitimin internet ortamında olmasının getirdiği dezavantajlar da var internet kesilebiliyor, kesik sesle olabiliyor, ses kesilebiliyor. Yine onlar uzaktan olduğu için direk müdahale edemiyorsunuz. Yanlışlarını düzeltirken ses arkadan gittiği için okuyup gidiyor öğrenci, siz arkasından düzelttiğinizde geri dönmeyi bazen geri dönmeyebiliyorlar.” (K9)

Yine karşılaşılan temel problemlerden birisi olarak öğrencinin okuyuşunu net olarak alamama durumu söz konusu olmaktadır.

“Çünkü yüz yüze eğitimde daha sesi daha net bir şekilde alabiliyorduk, öğrenci bizim sesimi daha net alıyordu, biz onun sesini daha net alıyorduk. Bunda ise tam olmuyor bazen internet gidip gelebiliyor veya tam birebir o ses tonu, harfin çıkış şekli birebir alamayabiliyoruz veya biz tarif edemiyoruz. O yönden sıkıntı oluyor...” (K11)

“Uygulamaya dayalı sonuçlar, evet şu aksaklıkları hep yaşadık hani konuşma, ses arkadan gidiyor hani harflerin telaffuzunu tam anlamakta evet sıkıntılar yaşadık. Bazen de hani internetin zayıflığından ses geliyor gidiyor bu problemleri yaşadık.” (K12)

İfade edilen problemlerden birisi de sesin mekanikleşmesinden ötürü telaffuzların doğruluğu konusunda emin olunamamasıdır:

“Az önceki dediğim gibi sesin mekanikleşmesi, ondan kaynaklı harflerin telaffuzu, karşı tarafa bunu birebir anlatma konusunda yani başka bir eğitim olsaydı bu sıkıntı yaşanmazdı bence. Kur'an eğitiminin olması hasebiyle bunun olduğunu düşünüyorum. Yoksa yani uzaktan her türlü eğitim yapılabilir. Kur'an eğitimi de yapılabilir. Ama bir dad harfi mesela öğrenciye uygulamalı anlatmak konusunda; sesin değişiyor hocam, algılayamadım diyebiliyor, mesela bir peltekleri anlatma konusunda ya o an internetin zayıf olması ya da sesin mekanikleştiği için öğrencinin farklı duyması sesi gibi sebeplerden dolayı ha anlıyor bir süreç geçebiliyor yani öyle diyeyim. Çok büyük sıkıntı değil yalnız bunlar.” (K13)

Akaslan'ın yapmış olduğu çalışmada da yukarıdaki ifadelerle uyumlu tespitler dile getirilmiştir.³⁰ Fakat bu sorunlara baktığımızda çoğunlukla bağlantı hızı ve kullanılan programlarla ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Zaten öğrencilerin çoğu bu problemlerin aşılabilir olduğunu düşünüyorlar. Diyanet İşleri Başkanlığının kendi eğitim-öğretim süreçleri için kullanacağı çevrim içi programlar bahsedilen sorunların ortadan kalkmasını sağlayacaktır. Aynı şekilde internet hızının her geçen yıl arttığı düşünülürse bununla ilgili teknik problemlerin zaman içinde azalacağını da ifade etmek mümkündür.

²⁹ Dağ, “İlahiyat Lisans Tamamlama (İLİTAM) Programlarında Kur'an Dersi-Müfredat, Materyal Hazırlama ve Karşılaşılan Sorunlar-”, 52.

³⁰ Akaslan, “Mahiyet, Nitelik ve Müfredat Açısından İLİTAM programlarımızda Kur'an-ı Kerim Dersleri (Ondokuz Mayıs Üniversitesi Örneği)”, 30.

K13'ün ifadeleri çerçevesinde karşılaşılan önemli sorunlardan birisi de bahsedilen programları kullanmayacağını düşünen katılımcıların derslere devam etme noktasında duyduğu memnuniyetsizliktir.

“Zoom programı kullanamayacağını düşünen ya da haydi Whatsapp üzerinden öğrenemeyeceğini düşünen buna zaten kalkışmıyor, yeltenmiyor hani... Kaldı ki gelmiyor zaten. Yani öğrenim durumu daha aşağıda olan, ilkokul olan ya da okuması yazması olmayan kişiler pek tercih eden kişiler değil. Benim gözlediğim kadarıyla ya da benim gruptakiler öyle diyeyim.” (K13)

Yukarıda bahsedilen problemim çözümü için de eğitim kurları başlamadan evvel kullanılacak programlar hakkında seminerler düzenlenebilir ve bu seminerler internet ortamlarına da yüklenerek evlerinden çıkma imkânı olmayan katılımcıların konu hakkında bilgi sahibi olması sağlanabilir. Başka bir alternatif olarak da yukarıda bahsedildiği şekilde öğrenciler için kullanımı oldukça kolay programlar hazırlanarak bu problem ortadan kaldırılabilir. Tabii bu durumda Diyanet İşleri Başkanlığının ilgili programları hizmete sunması gerekmektedir.

2.2.2. Sanal Ortamdan Kaynaklanan Duygusal İletişimsizlik

Görüşmelerimiz esnasında dikkat çeken en önemli hususlardan birisi de öğretmenlerin çoğunluğu yüz yüze eğitimin sıcaklığını ve samimiyetini uzaktan eğitim programında bulamamış olmalarıdır. Özkan, tarafından yapılan araştırmada bazı öğrenciler yüz yüze Kur'an kurslarına katılma nedenlerini sosyalleşme arzusu olarak ifade etmişlerdir.³¹ Dolayısıyla bu kursların önemli özelliklerinden birisi de öğrencilerin birbiri ile samimi ilişkiler kurarak sosyalleşmeleridir. Bu durum hem öğrenciler arası ilişkileri hem de öğretici-öğrenci ilişkilerini olumlu etkilemektedir. Yapılan görüşmelerden anlaşıldığı kadarıyla online eğitimde ilişkiler belli bir mesafede kurulabilmektedir.

“Evet, evet bir bağ yani ben kendimi anlatamıyorum onlar kendilerini anlatamıyorlar. Hani bu sadece ders üzerinden yürümüş oluyor online olarak ama diğer türlü birazcık daha böyle dediğim gibi abla kardeş ilişkisi kendimizi de koyuyorduk ortaya ve bir şeylerden bahsediyorduk işte hocam hafta sonu şöyle yaptık, böyle yaptık anlatıyordu onlar. E aynı şekilde biz de onlar anlatınca biz de kendimizden anlatıyorduk, öyle muhabbet olmuş oluyordu şu an o muhabbet eksikliği var uzaktan eğitimde biraz da...” (K8)

Buradaki probleme bakıldığında doğrudan eğitimin özü ve içeriği ile ilgili olmadığı dikkat çekmektedir. Eğitimde öğretmen-öğrenci ilişkisi oldukça önemli ve sürecin etkililiğini artıran bir unsurdur. Fakat zorunlu durumlar söz konusu olduğunda bu yönün ihmal edilmesi çok büyük bir kayıp olmayacaktır. Çünkü çeşitli nedenlerle evden çıkamayan kadınlar için öncelikli olan Kur'an eğitimine ulaşmak olacaktır.

³¹ Feyza Nur Alparslan Özkan, “Bir Sosyalleşme Aracı Olarak Kuran Kursları”, *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2/1 (2017), 81.

“Tabii bayanların bu hafta ders işlerken hocam çay saatimiz yok değil mi diyorlar. Çay saatleri çok önemli yani kurslarda böyle en çok hasretle beklenen, işte arkadaş olunduğu, muhabbetin arttığı, dertlerin dinlendiği, dertlerin paylaşıldığı bir ortam, böyle bir imkân yok tabii ki uzaktan eğitimde. Ben de diyorum ki çaylarınızı kahvelerinizi yapın kendiniz için, herkes kendisi içsin. En büyük eksiklik bu herhalde çay saatinin olmayışı hocam. Yani bir de birebir öğrencileri gördüğümüz zaman şöyle oluyor; yani onların duygu değişimini anlayabiliyorsun, yüzleri kızardığı zaman işte gülümsediği zaman, hüznlendiği zaman ama uzaktan eğitimde öğrencimin bu halini takip etmek mümkün olmuyor, o yönüyle bir sıkıntı.” (K10)

“Hani bizler böyle kaynaşmayı, iç içe olmayı, sohbet etmeyi özellikle de sarılmayı seven bir toplumuz. Özellikle hanımlar olarak da ne kadar durumun bu şekilde bu durumun iyi olduğunu söylese de hanımlar, hocam yüz yüze başka, hani kurstaki ortamımız, o manevi atmosferi yaşamış olmamız, o hani kalabalık dolu dolu mesela cumalarımızın, cuma sohbetlerimizin yapılmış olması, hani kursa çıkıp gelip orada o manevi havayı teneffüs etmeleri de bambaşka idi hocam. Evet Zoom’dan gerçekten çok güzel verim aldık, derslerimiz aksamadı uzaktan eğitimde ama hani ne de olsa yüz yüze eğitiminde kurs ortamını teneffüs etmek bambaşka.” (K12)

Bu çerçevede şunu ifade etmek yerinde olacaktır. Koşullar el verdiğince uzaktan eğitim sisteminde de belli aralıklarla görüşmeler ve toplantılar ayarlanıp aradaki samimiyet sağlanabilir. Tabii bu toplantılar hem isteğe bağlı hem de öğrencilerin ve öğreticilerin müsait olduğu zamanlarda düzenlenmelidir. Bu sayede zorunlu olarak evden çıkamayan öğrenciler dışındakilerle belirli seviyede bir yakın ilişki kurmak mümkün hale gelecektir.

2. 2. 3. Materyal Kullanımı ile İlgili Sorunlar

Uzaktan eğitim programında karşılaşılan sorunlardan birisi de sınıfta kullanılan çeşitli materyaller ve araç gereçlerin internet ortamına aktarılmasındaki zorluklar olarak ifade edilebilir. Bu durumla ilgili olarak K3 ve K11 şunları ifade etmektedir:

“Yani yüz yüze eğitim, dediğimiz gibi çok daha önemli yani eğitim konusunda okullarımızda da öyle. Mesela tahtayı kullanma eksikliğini çok hissediyorum. Tecvid anlatımında falan özellikle. Orada ben tekrar tekrar hani ben örnekleri vererek, tecvidleri biraz formülleştirerek, kendim de öyle öğrenmiştim hocamdan, gösteriyordum. Bunu Zoom’da yapamıyorum ama tekniğini de araştırıyorum, hani ekrana yazıyor gibi falan hani onu da düşünüyorum yapabilmeyi.” (K3)

“Sınıftaki öğretim yöntemi, özellikle mesela şey tahtayı kullanma noktasında, evde öyle bir imkânımız olmuyor. Yeri geliyor hani Kur’an-ı Kerim derslerinde harfleri göstereceğimizde veya işte bir ayet üzerinden konu anlatacağımız zaman tahtaya yazabiliyorduk, işte tecvid konularını özellikle tahtaya yazarak bizzat orada uygulamalı olarak gösterebiliyorduk. Ama şimdi bu evden hani Zoom’un uzaktan eğitimde, çok da öyle imkânımız olmuyor hani tahtaya olup da bir yazalım şu şekilde bir gösterelim şeklinde bir durum olmadığından dolayı onda sıkıntı çekiyoruz uzaktan eğitimde. Bir de

az önceki söylediğim gibi mahreçleri sesleri almada onda sıkıntı çekiyoruz. Bunun haricinde çok hani sıkıntı yaşadığımız bir durum olmadı. Sadece sesleri alma ve tahtayı kullanma noktasında.” (K11)

Burada ifade edilen sorunlara bakıldığında bunlar çevrim içi programların çeşitli özelliklerini bilmemekten kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla bu programları doğru kullanma adına verilecek seminerler bahsedilen sorunları ortadan kaldıracaktır. Öğreticiler bu sayede bilgisayar ekranlarını tahta gibi kullanma imkânına sahip olacaklardır.

2. 2. 4. Mahremiyet ve Dikkat Dağınıklığı İlgili Sorunlar

Ahmed Çelebi, Müslümanların, evleri öğretime elverişli olarak görmediklerini çünkü evin gerektirdiği sakinlikle öğretimin gerektirdiği hareketliliğin birbirine uygun olmadığını belirtir.³² Uzaktan eğitim sürecinde Çelebi'nin dikkat çektiği bu durum mecburen görmezden gelindi. Çünkü hem öğrenciler hem de öğretmenler derslere evden katılmak zorunda kaldı. Bu zorunluluk bazı problemleri de beraberinde getirdi. Örneğin K5 bu durumla ilgili olarak şunları ifade etmektedir:

“Yani aslında şahsen bana soruyorsanız, ben evde mahremiyete dikkat eden bir insan olarak başkalarının olmasından rahatsızlık duyuyorum, olabilir tedirginliğini her zaman yaşıyorum. Ama artık günümüzde bu şekilde hani çoluk çocuk herkes bu yöntemle devam ettiği için artık görmezden geliyoruz bazı şeyleri.” (K5)

“Evet mahremiyet açısından da tedirgin ediyor. Hani kim olduğunu da bilmiyorsunuz konuştuğunuz karşınızda, yani nasıl bir ortamda sizi dinliyor onu da bilmiyorsunuz. Yani Kur'an kursundaki talebeleri az çok tanıyorsunuz. Hani neler, hani kimlerle karşılaştığınızı biliyorsunuz ama bu uzaktan eğitimde öyle bir şey var. Hani kim var karşınızda...” (K5)

Mahremiyet sorunu ile yakından ilgili problemlerden birisi de dersler çoğunlukla evlerden yapıldığı için öğrencilerde oluşan dikkat dağınıklığıdır. Bu durum bazı katılımcılar tarafından şu şekilde ifade edilmektedir:

“Eğer şöyle tabi istenen nedir, istenen okul olsun ortam olsun, çünkü uzaktan eğitimde o bir ev ortamında yani çocukları var ne bileyim eşi var. O ortamdan sıyrılıp kendisine derse vermeye çalışıyor.” (K4)

“Ama uzaktan eğitimde buna engel olacak birçok etmen çıkabiliyor mesela bayanlarla ders işliyoruz, çocuk ağlıyor. Kapı çalıyor ondan mesela eşi ihtiyacı oluyor zaman zaman hani her zaman olmasa da ama bunları yaşadık yani. Arkadan onun dikkatini dağıtabilecek, evin içinde olduğu için, çok fazla husus olabiliyor ama kursa geldi mi bize emanet yani ders saatinden herhangi bir dışarıdan etkiler sınıfta elbette olmuyor ama evde olabiliyor hocam. Her şeyden önce biz annelerle muhabız,

³² Ahmed Çelebi, *İslâm'da Eğitim-Öğretim Tarihi*, çev. Ali Yardım (İstanbul: Damla Yayınevi, 1998), 42.

bayanlarla muhabız. Ev hanımı veya çalışan bayan olsa bile eve girdikten sonra da anne, ev hanımı sorumluluğu çok fazla.” (K10)

Mahremiyet ve dikkat dağınıklığı ile ilgili sorunlara bakıldığında mahremiyet sorunu öğrencilerle ilgili dikkat dağınıklığı sorunu da öğrencilerle ilgili görülmektedir. Mahremiyet sorunu için öğrencilerin kendilerini başkalarının da izleyebileceğine dikkat ederek ders yapmaları yerinde olacaktır. Dikkat dağınıklığı için de katılımcıların mümkün olduğu kadarıyla ders koşullarını sağlamaya çalışmaları oldukça önemlidir.

2. 3. İş yükü ve Verimlilikle İlgili Değerlendirmeler

Burada üzerinde durulması gereken önemli konulardan birisi de uzaktan eğitim sürecinin öğrencilerin iş yüküne olan etkisidir. Çünkü yukarıda doğrudan aktarılan çeşitli alıntılarda görüldüğü gibi öğrenciler zaman zaman öğrencilerle birebir ilgilenmek durumunda kalmaktadırlar. Peki bu durum onların iş yüküne nasıl etki etmektedir?

2.3.1. İş Yükü ile İlgili Değerlendirmeler

Bu çalışmada katılımcılara doğrudan yöneltilen sorulardan birisi de uzaktan eğitim sürecinin onların iş yüküne olan etkisiydi dolayısıyla bu bölümde neredeyse katılımcıların hepsinden doğrudan alıntılar yapılacaktır:

“İş yükümüzü şöyle, aslında iş yükümüzü artırmış gibi gözüküyor. Yani daha çok, şimdi hesap ediyorum kursta anlattığımdan daha çok ders anlatıyorum. Kursta sabahtan öğleye kadar kursta oluyordum sonra eve geliyordum, eğer ek dersim yoksa. Ek dersim varsa tabii öğleden sonra da kalıyordum ama şöyle, evde olduğumuz için ve belli aralıklarla derse girdiğimiz için yine böyle bir süre dinlenmiş, bir süre ders yapmış gibi oluyorsun. Yani arka arkaya okul sistemi gibi arka arkaya dersler olmadığı için, mesela benim gün içinde bölünüyor işte 2’de bir grupla yapıyorsun, 4’te bir grupla yapıyorsun. Herkesin durumuna göre. Aslında çok da yani sorun teşkil etmiyor yani evindesin hem dinlenebiliyorsun hem de istediğin kadar ders yapabiliyorsun.” (K1)

“Haftada üç gündü, iki ders şeklinde yapıyorduk. Benim için bir sıkıntı olmuyordu. Şimdi temel öğretim ihtiyaç odaklı da başladı internet üzerinden. Şu an da mesela olsa üç günden fazla olsa sayısı artsa zor olur. Ama üç gün çok iyi. Hiçbir sıkıntı olmuyor. Çok rahat yapıyorduk.” (K2)

“Şimdi ben akşama aldım derslerimi. Altı akşam doluyum gibi. Ama şey düşünmüyorum, yani bir yük olarak düşünmüyorum da zaten çok ne bileyim bir memurum devletim bana elinden geldiği kadar destek oluyor. Ben tam da hak ettiğimi düşünmüyorum doğrusu bu desteği. Onun için ben seviyorum yani. İkinci sınıfımı, özellikle onda daha bir sıcaklık hissediyorum. Severek yapıyorum.” (K3)

“Şey yönünden, hani ders saatlerinde zaten azalma oldu. Hani ders saati dakika olarak baktığımızda ama takip yönünden eğer farklı farklı zamanlarda ders konulduysa onları takip etmesi zor oluyor. Yani dersin başına geçtikten sonra ders

işleyebiliyorsunuz yani onda bir sıkıntı olmuyor. Ama işte saatlerine diyelim ki akşam saatinde bir bakıyorsunuz hani zaman da zaten su gibi akıp geçen geçiyor. Saati gelmiş, siz hazır olmayabiliyorsunuz psikolojik olarak, hani akşam dersleri için söyleyeyim bunu. İşte ona hazırlıklı olmak gerekiyor. Her an böyle gözünüz saatte olması gerekiyor. O şekilde takip ettikten sonra çok fazla bir zorluğu olmuyor.” (K5)

“Haftalık olarak bizim ders saatimiz altı saat. Haftada üç gün, 2-2-2. Ama ben severek fazlalştırıyorum. Yani onlara daha, ne diyeyim daha verimli daha faydalı olması için. Çünkü iki aylık bir program hani ne veririm o kâr diye onlara daha çok zaman ayırmak istiyorum yani hani belki iki saat bizim 30-30, 30 dakika 30 dakika ders saati hani 1 saat. Haftada 3 saat oluyor o zaman. Daha fazla çalışıyoruz.” (K7)

Uzaktan Kur'an öğretimi koşulların ortaya çıkarmış olduğu bir durum olduğundan ve bu program için ayrıca vazifelendirilmiş öğretici olmadığından iş yükünü artırmış görünüyor. Ama program kalıcı hale getirildiğinde öğreticilerin girmeleri gereken zorunlu saat sayısı belirli bir program üzerinden tanımlanır ve takibi yapılabilirse bu sorun ortadan kalkacaktır. Burada önemli olan öğreticilerin esnek saatlerde ders vermeye gönüllü olmalarıdır. Bu durum görev tanımının içinde açık bir şekilde belirtildiğinde sorun olmayacaktır. Çünkü K10'nun da ifade ettiği gibi esnek çalışma saatleri bazen öğreticiler için sorun olabilmektedir.

“Tabi uzaktan eğitim olunca her türlü saatte ders saatini ayarlayabilmenin avantajı var. Bu görünürde avantaj. Ama eve girdiğin zaman, bir anne olduğun zaman, bir ev hanımı olduğun zaman dezavantaj oluyor. Çünkü sen orada çalışan arkadışlara yönelik saat tespit ediyorsun. Şimdiye kadar o saatte hiç derse girmemişsin evdekiler de alışık değil. Evdekiler biraz tabi ki ondan biraz homurdandılar. Zamanla alıştılar ama bu saatte ders mi olur. İşte anne gel bu saatte beraber bir şey yapalım çocuklar özellikle. Eşim bu saatte çay içiyordum ne oldu, ders mi girdi araya, öyle sıkıntılar sıkıntı demeyeyim de hocam tabi alışkanlık olmadığı için biraz zamanla alışıldı yani bu süreçte.” (K10)

Aslında iş yükleri artsa da öğreticilerin çoğu sürecin genel kazanımlarından ötürü bu durumu pek sorun etmemektedir. Örneğin K12 şunları söylemektedir:

“Sorun oluşturmadı ama dediğiniz gibi ders yükümüz arttı. Hani bu evden öğreniyorum normalde ihtiyaç odaklı kurslarımız devam etti ve ekstra bunlar olduğu için iş yükümüz arttı ama hani sorun oluşturmadı. Dediğim gibi hani öğrencilerin istekli oluşu ve geri dönüt alışımız o iş yükümüzü unutturdu hocam yani.” (K12)

K1, K2, K3, K7, K10 ve K12'nin ifadelerine bakıldığında, uzaktan eğitim sürecinin iş yükünü artırdığını düşünüyorlar fakat buna rağmen sürece olumlu olarak yaklaşmaktalar. K11, K13 ve K14 ise uzaktan eğitim süreçlerinin iş yüklerini artırmadığını düşünmektedirler. Onlar bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

“Ders saatimiz artmadı tam tersi azaldı. Özellikle kendi Kur'an kursundaki ders saatleri 45 dakikalık ders saati 15 dakikalık teneffüs, 30 dakika ders 10 dakika teneffüs şekline düşürüldü. Hani üstüne şöyle diyebiliriz, Kur'an kursundaki ders saatlerimiz

azaldı. Ek öğretimler oldu mesela, uzaktan Kur'an-ı Kerim öğretiyorum noktasında o programlar oldu. Çok fazla hani iş yükü artmadı diyebilirim bu konuda." (K11)

"Ders saatlerim aslında artmadı. Şöyle yani resmiyette var olan yani bize, bize seçme imkânı şeyi veriliyor zaten hani hakkı veriliyor. Yani şu şu şu formda program var, işte sen hangisini seçmek istersin, hangisinden ders yapmak istersin diye. Oradan biz zaten seçebiliyoruz." (K13)

"Yok böyle bir şey söylemek haksızlık olur vicdansızlık olur. Çünkü normalde evinden çıkmak zorundasın, çıkacaksın, geleceksin orada bir emek harcıyorsun neticede. Evindeki her şeyini bırakıyorsun. Ya orada da ders yapacağın zaman tabi ki bırakıyorsun ama evdeki rahatlık yani kendi evinde rahat bir şekilde dersini yapıyorsun." (K14)

İş yükü ile ilgili sorunlar görev tanımının netleştirilmesi, saat kotasının oluşturulması ve gönüllülük esasına dikkat edilmesiyle çözülebilecek nitelikte görünmektedir.

2.3.2. Verimlilikle İlgili Düşünceler

Bu çalışmada katılımcılara yöneltilen sorulardan birisi de uzaktan Kur'an öğrenme verimliliğidir. Aşağıda öğrencilerin bu konu hakkındaki değerlendirmeleri yer almaktadır:

"...Mesela tecvid uzaktan öğretilir miydi? Öğretiliyormuş. Sıfırdan elif be öğretiliyor muymuş? Öğretiliyormuş. Uzaktan da öğretiliyormuş, biz bunu gördük. Çünkü hiç denemediğimiz bir şeydi. Biz, belki çocuklar daha farklı dijital ortama daha uyumlu çocuklar, yani ilkokul çocuğu 1.sınıf çocuğu uzaktan A, B öğreniyor. Zor, ama öğreniyor. Çünkü dijital çağa biraz daha ayak uydurmuş. Ama şimdi 60 yaşındaki bir teyzeye hadi ekranın karşısına geç ben sana baştan bir şey öğreteceğim demek olur muydu diyordum. Oluyormuş. Yani 60 yaşında teyzem giriyor. Hatta 65 yaşında teyze giriyor dinliyor ve anlıyor." (K1)

"Ve haftada altı saatle ders yapıyoruz bunlarla, haftanın üç günü ders yapıyoruz, ikişer saatle ve biz ve bu öğrenciler beş haftada Kur'an-ı Kerim'e geçtiler. Şu an biz bunlarla Kur'an-ı Kerim okuyoruz. Yani böyle düşününce, hani oradaki eğitimle oradaki eğitimin hemen hemen neredeyse hiçbir farkı kalmadı gibi süre açısından." (K4)

Uzaktan Kur'an öğretiminin verimliliği konusunda en somut durum, şüphesiz öğrencilerin Kur'an okumaya geçme süreleridir. Yapılan değerlendirmelerin hepsinde yüz yüze eğitim için gereken ortalama sürenin uzaktan eğitim için de yeterli olduğu görünmektedir.

"Tabi ki yani şu anda hocam ben şöyle söyleyeyim; ben 2007 yılından beri bu görevi yapıyorum, hep de bu aynı kesimlerde görev yaptım. İlk atama yerim de bir kasabaydı. Şu an çalıştığım görev yerimde öyle hani biraz köy tarzı bir mahalle. Ve gelen kitle çok yüksek eğitim almış, çalışan bayanlar değil. İlkokul mezunu ve genelde ev hanımı, genelde de ilk zamanlar böyle 50 yaşın üzeriydi. Yeni yeni gençler gelmeye

başladı. Yeni genç gelinler 30'lu 20'li yaşlarda, tabi gençlerin farklı farklı olsa da genelde Kur'an-ı Kerim'e geçiş süreci yani Kur'an kursunda, benim kitlemde, iki ayı buluyordu hocam açıkçası. Ne yaparsak yapalım en verim aldığımız öğrencide iki ayı, tabi ki bu hafta içi beş gün kurs olmasına rağmen, iki ayı buluyordu. Şimdi biz evden Kur'an öğreniyorumda haftada üç gün ders yaptık. Buna rağmen aynı şekilde iki ayda Kur'an-ı Kerim'e hocam, geçmeye başardılar. Yani yakaladık diyebilirim. İki ay gibi bir programda haftada üçer günden ders ile Kur'an-ı Kerim'e geçiş yapıyor, yani Kur'an kursuyla hemen hemen aynı seviyede gidiyor hocam.” (K9)

“İlerledik. Evet. Bildiğiniz gibi hocam zaten hani bu Kur'an-ı Kerim'e geçme noktası, gelen öğrencinin seviyesiyle ve durumuyla da alakalı. Hani biz, bir öğrenci geliyor mesela bir haftada Kur'an-ı Kerim'e geçirdiğimiz öğrencimiz de olabiliyor. Ya hani yüz yüze eğitim almış olsak bile ve yine bir öğrencimiz geliyor bir ay iki ayda ancak Kur'an'a geçirdiğimiz öğrencilerimiz olabiliyordu. Uzaktan eğitimde de yine aynı şekilde oldu. Hani biraz önce bahsettiğim gibi öğrenim düzeyleriyle de alakalı olarak bu uzaktan eğitimde de yine aynı şekilde devam etti. Hani mesela okuma yazma bilmeyen öğrencilerimiz de vardı mesela hani onlar daha geride, diğerleri daha önce daha çabuk geçmişken onlar daha geride kaldılar, aynı yüz yüze eğitimimizde olduğu gibi.” (K12)

Kur'an okumaya geçme süresinin yanında zaman ve mekân açısından da tasarruf sağlanmakta bu da öğretim ilkelerinden birisi olan ekonomiklik ilkesiyle örtüşmektedir.³³ K13, bu durumla ilgili olarak şunları ifade etmektedir:

“Yani tabi ki uzaktan eğitim daha verimli diyebilirim sadece bunu maddesel ve böyle mekân, madde boyutuyla ele alacak olursak evinden çıkmadan, insanlar çok fazla yol gitmeden, zaman harcamadan az bir zamanla çok şey öğrenebiliyorlar. Bu verimlilik midir? Evet verimliliktir. Bu o açıdan iyi tabi ki de. Ve imkânı olmayan ulaşma imkânı olmayan insanlara da ulaşabilmiş oluyor çalıştıklarından ötürü. Öyle yani ya da çoluğu çocuğu olduğu için hani bu imkânlara ulaşamayanlar sadece çalışmalarından dolayı da değil o şekilde.” (K13)

“Yaşamadım diyebilirim ben, çok verimli geçti aklımda. Yani çok çok verimli geçti. Ya sadece nerede zorlandım diyebilirim, mesela hatasına müdahale edeceğim öğrencinin ben dur diyorum, ses 3 saniye sonra gidiyor mesela hani orada birazcık böyle zamansal kayıplar yaşadık. Onun dışında yaşamadık yani gayet verimli bir şekilde, çok güzel bir şekilde geçirdik.” (K15)

Öğreticilerin ifadelerinden de anlaşılacağı üzere uzaktan eğitim ile yüz yüze eğitim, verimlilik açısından kıyaslandığında Kur'an-ı Kerim öğrenme ve Kur'an-ı Kerim'e geçme sürelerinde fark olmadığı hatta daha az bir süreyle daha çok şey öğrendikleri belirtilerek beklentilerin üzerinde bir performansın olduğu da görülmektedir. Öğreticilerin uzaktan eğitime tereddütlü başladığı görülmekte ancak süreç içerisinde öğrencilerden olumlu geri dönüşlerin alınması neticesiyle öğreticileri de gayrete getirerek verimliliğin artmasına katkı sağladığı söylenebilir.

³³ Aydın, *Din Öğretiminde Yöntemler*, 16.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Katılımcılarla yapılan görüşmeler neticesinde uzaktan Kur'an öğretimi yönteminin olumlu yönleri; daha önce evden çıkamama, mesai saatleri içinde çalışmak zorunda olma vb. nedenlerden ötürü Kur'an kurslarına gelemeyen öğrencilere Kur'an öğrenme imkânı tanınması, hem öğreticilere hem de öğrencilere esneklik sağlanması, canlı derslerde öğrencilerin öğreticilerden dönüt alabildikleri için daha çok motive olmaları ve öğrencilerin derslere devam etmede istikrarlı olmaları şeklinde sıralanabilir.

Uzaktan Kur'an öğretiminde karşılaşılan problemler ise teknoloji kaynaklı problemler, sanal ortamdaki kaynaklı duygusal iletişimsizlik, materyal kullanımı ile ilgili sorunlar, mahremiyet ve dikkat dağınıklığı ile sıkıntılar olarak sıralanabilir. Uzaktan eğitim sürecinde karşılaşılan teknoloji kullanımı ile ilgili sorunlar hizmet içi eğitimlerle, mekânsal uzaklıktan kaynaklanan iletişimsizlikler, düzenli toplantılarla çözülebilir. Mahremiyetle ilgili sorunlar, öğreticilerin ve öğrencilerin karşılıklı güven ortamı oluşturmasıyla, dikkat dağınıklığı ile ilgili sorunlar da öğrencilerin çabalarıyla en aza indirilebilir.

Sonuç olarak uzaktan Kur'an öğretimi programının devam ettirilmesi mümkündür. Çünkü çalışmaya katılan öğreticilerin de ifade ettiği gibi bu programla öğrenciler Kur'an okumaya geçebilmektedir. Hatta yüz yüze eğitimle uzaktan eğitim arasında verimlilik -ölçüt olarak Kur'an okumaya geçme süresi dikkate alınmaktadır- açısından da bir fark yoktur.

Diyanet İşleri Başkanlığı uzaktan Kur'an öğretimi programını kalıcı hale getirmeli ve bu program ihtiyaç odaklı Kur'an kurslarına katılamayanlar için bir alternatif olarak devam ettirmelidir.

Burada yapılacak eğitimler çevrim içi olacağından haftanın belli günlerine ve günün belli saatlerine aynı zamanda katılmak isteyen öğrenciler ülke genelinde buluşturularak bu iş için görevlendirilen öğreticilerle birlikte eğitim-öğretim süreçlerini yürütme imkânına sahip olacaklardır.

Uzaktan eğitim çeşitli sınırlılıklarına rağmen yakın gelecekte gündemde olmaya devam edecektir. Dolayısıyla çevrim içi Kur'an öğreten sanal kurslarla ilgili pedagojik, teknolojik ve akademik çalışmalar yapılmaya devam edilmelidir. Konuyla ilgili olarak hem eğitimcilere hem akademisyenlere hem de Diyanet İşleri Başkanlığına büyük sorumluluklar düşmektedir.

KAYNAKÇA

Akaslan, Yaşar. "Mahiyet, Nitelik ve Müfredat Açısından İlitam Programlarında Kur'an-ı Kerim Dersleri (Ondokuz Mayıs Üniversitesi Örneği)". *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 49 (2020), 9-37.

Akdemir, Ömür. "Yükseköğretimimizde Uzaktan Eğitim". *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi* 2 (2011), 69-71.

- Aktaş, Hamza. "Cami ve Kur'an Kurslarında Din Eğitimi". *Din Eğitimi*. ed. M. Fatih Genç. 301-335. İstanbul: Lisans Yayıncılık, 2020.
- Altaş, Nurullah. "Türkiye'de Dinî Yükseköğretim Alanında Uzaktan Eğitimle İlgili Algı Sorunları ve İLİTAM Uygulamaları". *Değerler Eğitimi Dergisi* 14/31 (2016), 7-41.
- Aslantaş, Tankut. "Uzaktan Eğitim, Uzaktan Eğitim Teknolojileri ve Türkiye'de Bir Uygulama". <https://www.tankutaslantas.com/wp-content/uploads/2014/04/Uzaktan-Egitim-Uzaktan-Egitim-Teknolojileri-ve-Turkiyede-bir-Uygulama.pdf>
- Aydın, Cengiz Hakan. "Açık ve Uzaktan Öğrenmede Kullanılan Basılı Materyallerdeki Anlatım Biçimine İlişkin Öğrenen Tercihleri". *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 5/1 (2005), 131-147.
- Aydın, Mehmet Zeki. *Din Öğretiminde Yöntemler*. Ankara: Nobel Akademi Yayınları, 12. Baskı, 2018.
- Başkonak, Mustafa- Akşener, Ayşe. "Kuran Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar: On Saatte Online Kuran Eğitimi". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/25 (Aralık 2020), 714-740.
- Bozkurt, Aras. "Türkiye'de Uzaktan Eğitimin Dünü, Bugünü ve Yarını". *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi (AUAd)* 3/2 (30 Nisan 2017), 85-124.
- Çelebi, Ahmed. *İslâm'da Eğitim-Öğretim Tarihi*. çev. Ali Yardım. İstanbul: Damla Yayınevi, 1998.
- Dağ, Mehmet. "İlahiyat Lisans Tamamlama (İLİTAM) Programlarında Kur'an Dersi- Müfredat, Materyal Hazırlama ve Karşılaşılan Sorunlar". *Ekev Akademi Dergisi* 17/55 (2013), 37-54.
- Demiray, Emine. "Uzaktan Eğitim ve Kadın Eğitiminde Uzaktan Eğitimin Önemi". *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi* 2/2 (Mayıs 2013), 155-168.
- Demir, Ekrem. "Uzaktan Eğitime Genel Bir Bakış". *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 39 (Ocak 2014), 203-212.
- Dinç, Kadir. "Geçmişten Günümüze Kur'an Eğitimi". *Diyanet Aylık Dergi* 333 (Eylül 2018), 6-9. (Erişim 08 Haziran 2021).<https://diniyayinlar.diyanet.gov.tr/Documents/eylu%CC%88%20aylik.pdf>
- DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. "Haberler", (Erişim, 1 Mart 2021). <https://diyanet.gov.tr/tr-TR/Kurumsal/Detay/30054/haydi-turkiye-evden-kuran-ogrenmeye>
- Ergüney, Merve. *İnternet Yoluyla Uzaktan Eğitim Uygulamaları: Sorunlar ve Çözüm Önerileri*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017.

- Eygü, Hakan-Kahraman, Selçuk. "Uzaktan Eğitim Öğrencilerinin Memnuniyet Algıları Üzerine Bir Araştırma". *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 3/1 (2013), 36-59.
- Karacelil, Süleyman. "Kur'an Kursu Öğreticilerine Göre Kur'an Kurslarının Eğitim Problemleri: Şırnak İli Örneği", *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/3 (2013), 274-295.
- Kaya, Zeki. *Uzaktan Eğitim*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 1. Basım, 2002.
- Kaya, Zeki vd. "Uzaktan Eğitimin Temelleri Dersindeki Uzaktan Eğitim İhtiyacı Ünitesinin Web Tabanlı Sunumunun Hazırlanması". *The Turkish Online Journal of Educational Technology* 3/3 (2004), 165-175.
- Kaymakcan, Recep vd. "Paydaşlarına Göre İlahiyat Lisans Tamamlama (İLİTAM) Programının Değerlendirilmesi". *Değerler Eğitimi Dergisi* 11/26 (2013), 77-110.
- Kırık, Ali Murat. "Uzaktan Eğitimin Tarihsel Gelişimi ve Türkiye'deki Durumu". *Marmara İletişim Dergisi* 21 (2014), 73-94.
- Korkmaz, Mehmet. "Kur'an Kurslarında Din Eğitimi". *Din Eğitimi El Kitabı*. ed. Recai Doğan-Remziye Ege. 323-350. Ankara: Grafiker Yayınları, 5. Baskı, 2017.
- Özer, Bekir. "Uzaktan Eğitim Yaklaşımının Öğretmen Eğitimde Kullanılması". 4/1-2 (1991), 73-88.
- Özgür, Aydın Ziya. "Türkiye'de Uzaktan Eğitimde Televizyonun Etkileşimli Kullanımı: Olanaklar, Sınırlılıklar ve Çözüm Önerileri". *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi* 3/4 (2005), 80-97.
- Özkan, Feyza Nur Alparslan. "Bir Sosyalleşme Aracı Olarak Kuran Kursları". *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2/1 (2017), 65-82.
- Yıldırım, Ali & Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 11. Basım, 2018.